

TOT HERINNERING VERSTEEND

Twee nieuwe beelden voor het Leuvense stadhuis

GILBERT HUYBENS

Vanaf donderdag 2 februari 2006 staan er twee nieuwe beelden in de westgevel (kant Naamsestraat) van het Leuvense stadhuis: een beeld van de Nederlandse koning Willem I en een beeld van de Belgische koning Leopold I.

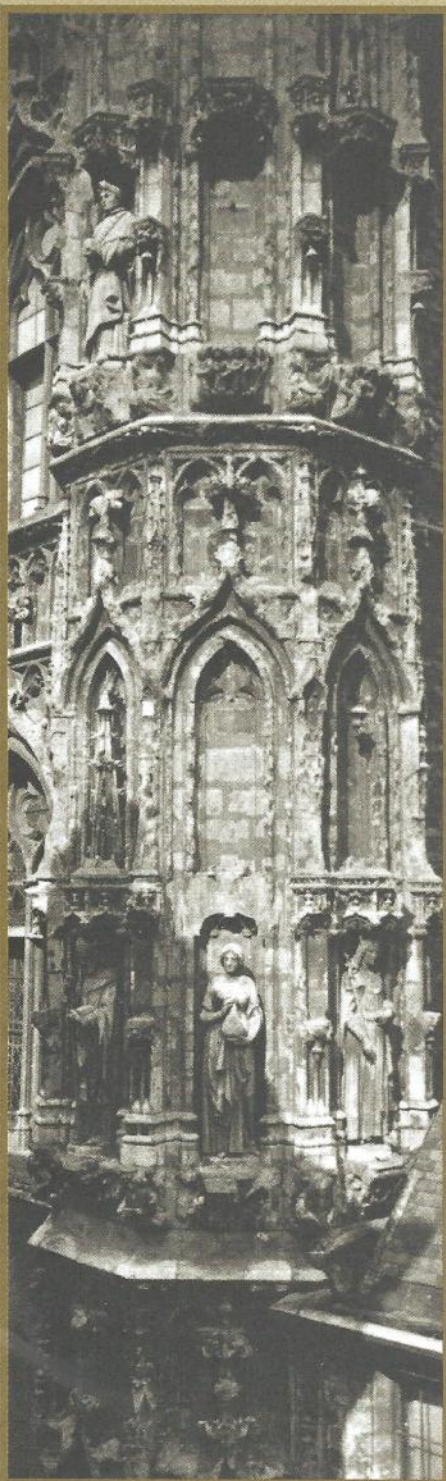
Willem I werd door een beslissing van het Congres van Wenen (1815) soeverein vorst van de Nederlanden, maar na de opstand in Brussel in september 1830 werd hij uit het zuiden verjaagd. Leopold, telg uit de hertogelijke familie van Saksen-Coburg Gotha, besteedde op 21 juli 1831 de Belgische troon, maar werd al, enkele dagen later, met een militair optreden van zijn voorganger geconfronteerd. Leuven speelde in die bewuste jaren 1830-1831 een belangrijke rol.

Het feestjaar 1831 (*175 jaar wég van Oranje*) herdenkt deze feiten. Het programma vindt de lezer achteraan in deze brochure.

Deze publicatie omvat een beknopt overzicht van de bouwgeschiedenis van het stadhuis, met een bescheiden toelichting bij de kraagstenen en de beelden, en het waarom van de nieuwe beelden in de westgevel.

Speciaal voor de gelegenheid schreef Jos Stroobants het dubbelsonnet *Stadhuisgevel*. Veronique Vandekerchove, conservator van de stedelijke musea Leuven, licht het werk toe van Ann Dieltjens, de Leuvense beeldhouwster die de beelden ontwierp.

Hier past een woord van dank aan het Leuvense stadsbestuur, aan de Kiwanis club-Leuven, die het project financieel steunde, aan Typeface - boekarchitectuur in Leuven, aan het antiquariaat Henri Godts in Brussel, en in het bijzonder aan drukkerij-uitgeverij-boekhandel Peeters, die deze brochure aan de inwoners van Groot-Leuven als gelegenheidsgeschenk aanbiedt.

Stadhuisgevel

I

Het Voirste huys staat hoog gegeveld: rij
na rij geschiedenis naar hand en trots
gezet. De beelden zien hoe leven schots
en scheef voorbijgaat, hoe beneveld, wij,

door té veel "nu" en toch te weinig tijd,
de snelle avond moeten zien te halen,
ander huis en tafel, warme schalen
troost, een bed, wat rust en veiligheid.

Soms wijkt een beeld en komt een ander: iemand
werd versteend en tot herinnering
bevorderd, tot een vrome rimpeling,

cosmetica voor het geheugen. Niemand
weet méér dan hij ziet of dan hij hoort.
De tijd gaat voort, een windvlaag, onverstoord.

II

Soms wijkt een beeld en komt een ander. Vader-
schap vraagt om erkenning, en de zonen
zijn hardleers. Pas laat leren zij wonen
in het ouderlijke huis, en nader

dan het hemd is hen de zelf bevochten
mythe van hun onafhankelijkheid.
Maar gevels zijn geduldig, hebben tijd
genoeg voor alles wat wij ooit vermochten

aan betekenis bijeen te schrapen.
Schrijvend en herschrijvend aan verleden
vinden wij wellicht geen beter heden,

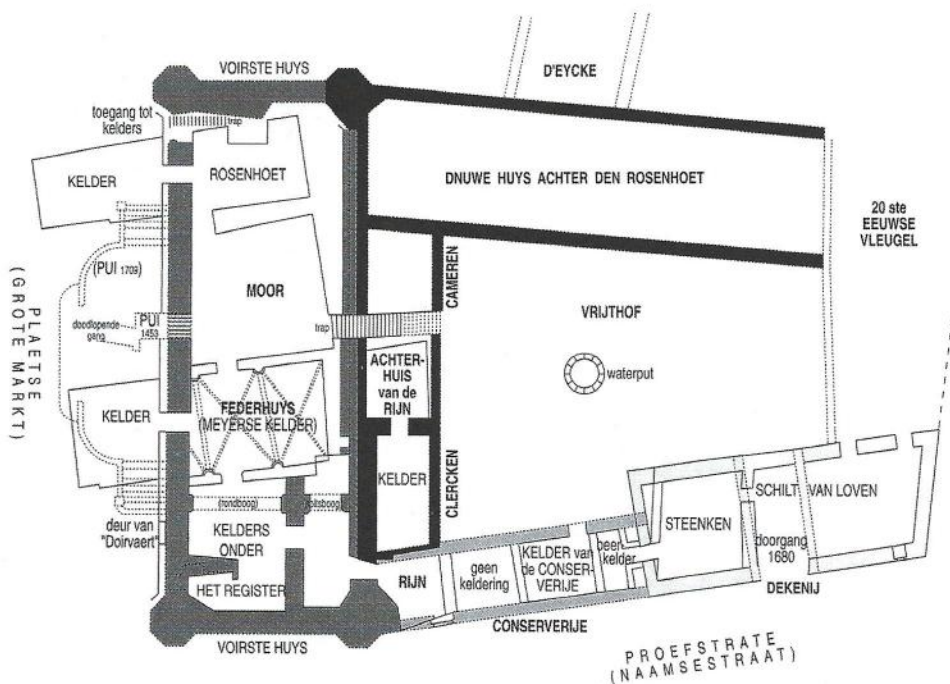
geen uiteindelijke zin voor 't rapen,
maar misschien verzoent een nieuwer woord
ons met de tijd die schuift – en ons verstoort.

PRONKJUWEEL VAN DE BRABANTSE GOTIEK

Over het stadhuis van Leuven zijn er de afgelopen jaren verrassend veel nieuwe gegevens gepubliceerd. Aanleiding was de vijfhonderdvijftigste verjaardag van het monument in 1998. Ondermeer ingevolge de uitgave van de oude bouwrekeningen weten we nu, omzeggens tot in de kleinste details, hoe het gebouw werd ontworpen en opgetrokken, welke materialen er werden gebruikt, wie eraan werkte en wat dat alles zoal heeft gekost. Ook de verdere lotgevallen, waaronder de restauraties en de uitwerking van het indrukwekkend negentiende-eeuwse beeldenproject, kwamen ruim aan bod.¹

Dat het Brusselse stadhuis model heeft gestaan voor dat van Leuven is bekend. De toenmalige vijftiende-eeuwse Leuvense boekhouder vermeldde het al. Tussen beide steden bestond een grote rivaliteit. Die begon al midden de dertiende eeuw toen de graven van Leuven, die ook de erfelijke titel verworven hadden van hertog van Brabant, om politiek-economische redenen liever in Brussel dan in Leuven vertoefden. Brussel pronkte later wel met de titel *Princelycke stad*, maar Leuven bleef de *Beste stad van Brabant*. In 1995 werd ze officieel de hoofdplaats van de nieuw gecreëerde provincie Vlaams-Brabant.²

De bouw van het Brusselse stadhuis verliep in twee fasen: tussen 1401 en 1420 kwamen de linkervleugel en het belfort tot stand; tussen 1444 en 1455 volgde de rechtervleugel en werd het belfort met een schitterende helm bekroond.³

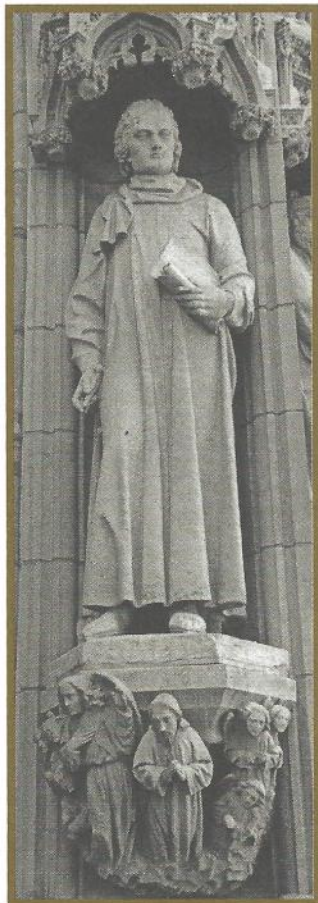

Plattegrond van het Leuvense stadhuiscomplex. M. Heirman, J. Staes en L. Oosterlinck, *Het stadhuis van Leuven*, Leuven-Tielt, 1997, p. 62.

De stadhuizen van Brussel en Leuven. Lithografieën van Gustave Simonau,
Recueil des principaux monuments gothiques de l'Europe, Brussel, 1834-1844.

a

b

De beelden van Sulpitius van Vorst (a) en Mattheus de Layens (b). De eerste staat in de oostgevel, De Layens boven de twee toegangsdeuren.

Precies tussen die twee fasen beleefde Leuven zijn wonderjaar, 1425. De geschiedenis van de stad kreeg toen een totaal andere wending. In dat jaar verleende paus Martinus v de toestemming een universiteit op te richten. Terzelfder tijd was men begonnen met de opbouw van de huidige, gotische, Sint-Pieterskerk ter vervanging van het elfde-eeuwse romaanse bedehuis.

Vanaf 1433 onderging de *Plaetse* – nu de Grote Markt – een ingrijpende facelift. Deze was noodzakelijk omdat een nieuw raadhuis zou worden gebouwd, het *Voirste huys*, dat een strategisch-waardige plaats ambieerde.⁴

De bouw van het Leuvense stadhuis verliep eveneens in twee fasen. Tussen 1439 en 1445 verrezen achtereenvolgens *dnuwe huys achter den Rosenhoet* of de achterste vleugel van het stadhuiscomplex (kant Boekhandelstraat), en in het Vrijthof de *Clercken cameran* of drie kantoorruimtes, van meet af aan ontworpen om enkele jaren later uit te geven op de huidige wandelzaal. De *Rosenhoet*, op de hoek van de Hoendermarkt (zie plan), was de naam van een van de drie huizen die voordien de stedelijke administratie herbergden. Het eerste plan voor *dnuwe huys* dateert van 1439 en werd getekend door Sulpitius van Vorst en de eerste steen werd op 31 maart van hetzelfde jaar gelegd. Midden september 1439 stierf Sulpitius. Het *Achterste huis* en de *klerkenkamers* werden voltooid door Jan II Keldermans, stadsbouwmeester van Mechelen, die einde 1445 overleed.

De Henegouwse bouwmeester Mattheus de Layens (†1483), volgde hem op en zou het stadhuiscomplex voltooien. Tussen 1448 en 1469 kwamen het *Voirste huys* of de versierde vleugel op de Grote Markt, evenals de *Conserverije* aan de Naamsestraat tot stand. Aanvankelijk werd het bouwplan van Sulpitius van Vorst door Mattheus de Layens uitgevoerd. De wanden van de wandelzaal waren zo goed als klaar, toen de stadsmagistraat plots besloot het belfort uit de plannen te schrappen. Was de Grote Markt te klein, of de ondergrond vermoedelijk te zwak voor zo'n imposante toren op zijn Brussels, of kon de stadskas zich zo'n belfort niet veroorloven? De laattijdige afschaffing van het belfort veroorzaakte uiteraard grote aanpassingsproblemen die Mattheus de Layens handig oploste door beide zijgevels op dezelfde wijze op te vatten en het gebouw te verhogen. Hij kon echter onmogelijk alle problemen ontwijken. De brede toegang die oorspronkelijk in het portaal van de toren was gepland, moest nu vervangen worden door één enkele deur in een venster en een onooglijk kleine pui. Het afschaffen van de toren verstoorde ook onherstelbaar het bijbelse scenario van de kraagstenen. Noch het ontwerp van Van Vorst, noch dat van De Layens is bewaard gebleven. Het eerste gaf in elk geval de plattegrond van het *Voirste huys* en het belfort weer, terwijl het tweede wellicht de opstand van het gebouw in beeld bracht, belfort inbegrepen.

De eerstesteenlegging van het *Voirste huys* had plaats op 28 maart 1448. Het gebouw was grotendeels afgewerkt in 1469. Alles samen genomen duurde het hele bouwproces ongeveer 30 jaar, bijna even lang als dat van Brussel.

De zijtorens van de westkant gezien vanuit het Vrijthof. Vooraan het (zuider)torentje met drie balkons, omzoomd met een balustrade met acht waterspuwers, en de beelden met kleine kraagstenen en siertorentjes.

De middentoren heeft één balkon. Beide torens, maar ook de achterste, zijn bereikbaar via een steile trap. De achterste toren is afgewerkt met een windwijzer waarvan het vaantje het wapenschild van Leuven en het jaartal 1895 draagt.

Doorheen de eeuwen werd het *Voirste huys* aangepast en uitgebreid, zodanig zelfs dat het nu één groot complex vormt tussen de Grote Markt en de aanpalende Boekhandelstraat, Muntstraat en Naamsestraat.

Eén van de opvallendste aanpassingen gebeurde in 1709: de kleine pui op de Grote Markt, met slechts één toegangsdeur, werd vervangen door de huidige brede trappartij. Gelijktijdig werd – en dat terwille van de symmetrie in de gevel – een benedenraam verbouwd tot een tweede toegangsdeur, namelijk de linkse.

Maar de tijd schuift en verstoort. Begin zeventiende eeuw moesten de torentjes, wegens instortingsgevaar, met ijzeren staven worden verstevigd. In de tweede helft van de achttiende eeuw werd het voegwerk in de gevels volledig vernieuwd. Begin negentiende eeuw veroorzaakten vallende stenen de dood van een voorbijganger in de Naamsestraat. In april 1890 werd de middelste toren aan de Naamsestraat door een blikseminslag onthoofd. Om erosie en

verbrokkeling tegen te gaan, werden de talrijke fijne sculpturen, vervaardigd uit de zachte steensoort die afkomstig was uit de steengroeven van de Noord-Franse gemeente Avesnes-le-Sec, met olie ingesmeerd. Dat moet het gebouw een 'gelig' uitzicht hebben bezorgd.

Al die onvolkomenheden leidden tot drie grote restauratiecampagnes die tientallen jaren hebben aangesleept:

- 1 Van 1825 tot 1841 werden de architecturale sculpturen én de kraagstenen grondig onder handen genomen. Toen waren de nissen nog niet met beelden ingevuld, dat gebeurde pas na 1849 (tot 1880).
- 2 Van 1895 tot 1913 volgden de zijgevels en werden de torens verder van beelden voorzien.
- 3 Tijdens het bombardement van de geallieerden van 11-12 mei 1944 werd de voorgevel zwaar geschraamd. Van 1972 tot 1982 werd het hele gebouw met water gereinigd. Kraagstenen en beelden werden gerestaureerd.

Bij al die ingrepen werd wel eens, ingevolge gebrek aan kunsthistorische informatie, vanuit de 'losse pols' gewerkt. Meerdere taferelen van de kraagstenen veranderden dusdanig van 'fysionomie' dat de juiste bijbelse verbanden tussen de stukken onderling soms moeilijk te achterhalen zijn.

HET HUIDIGE GEBOUW

Het Voirste huys – een heerlijk ende magnifieck stuck wercx ... jae wel tschoonste ende constichste vanden lande – laat niemand onberoerd en blijft uitnodigen tot bewonderen en ontdekken. Ingevolge de schrapping van het belfort, kreeg het de vorm van een gotisch reliekschrijn en telt het twee verdiepingen met een ruime zolder.⁵

Vier van de zes *octogonale torentjes* – drie op elke zijgevel en onderling verbonden door een steile trap – zijn voorzien van drie kleine balkons. De torentjes bevatten samen 88 nissen waarvan er 87 bevolkt zijn door oud- en nieuwtestamentische figuren.⁶

Het spitse *zadeldak*, met een schoorsteen op de nok, telt aan de voorkant 46 dakkapellen,⁷ een 'trompe-l'oeil'. Ze moesten immers evenveel zolderkamers suggereren, alhoewel er maar één grote zolderruimte was. Trouwens, aan de niet-versierde achterkant van het stadhuis zijn maar twee dakkapellen zichtbaar. Deze wijze van versiering kent ook het stadhuis van Brussel.

De *balustrade* of borstwering die rondom de torentjes en het zadeldak is geweven, verbergt eigenlijk de dakgoot: vandaar de 37 monsterkoppen als waterspuwers. Ze is versierd met afwisselende geometrische patronen.

De *gevels* met hun 46 grote spitsboogramen⁸, afgewerkt met grote kruisbloemen of fleurons en hogels of bloemknoppen met omkrullende blaren, zijn rijkelijk opgesmukt met kraagstenen, beelden en banderoldragers, grote en kleine nissen met pinakels of siertorentjes, friezen, blad- en vruchtmotieven.

a

b

DE KRAAGSTENEN

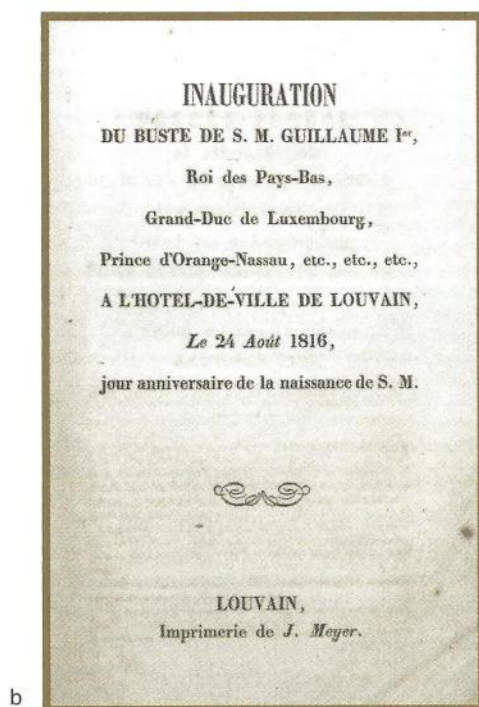
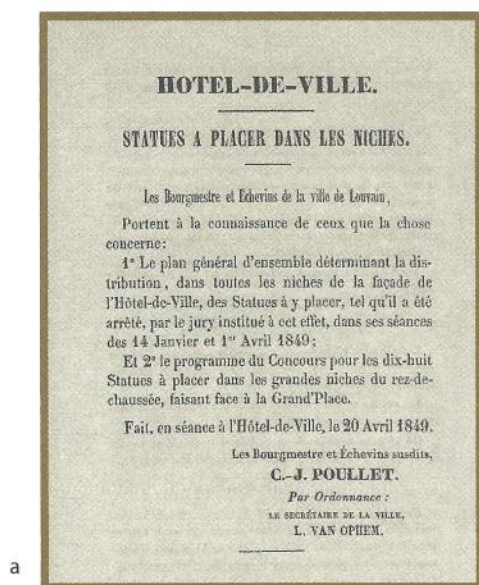
De voor- en zijgevels bevatten samen 149 beelden die rusten op 121 *gehistoriseerde kraagstenen*.⁹ Rondom drie hoektorens staan ook nog 52 banderoldragers die evenveel kleine, niet-gevulde nissen ondersteunen. Het gaat om 26 engelen en 26 profeten die een tekstloze spreukband in de handen houden. Kennelijk waren die banderollen eertijds bedoeld als dragers van een nadere verklaring voor de voorstelling op de kraagsteen die ze begeleidden. Dat is alleszins het geval bij zeven, weliswaar negentiende-eeuwse torenbeelden, waaronder David, Elia, Jesaja en Salomon. Op hun banderol staat ofwel hun naam ofwel een bijbels sleutelwoord.

De kraagstenen werden gelijktijdig met de bouw van het stadhuis vervaardigd. Zij beantwoorden aan het plan van Mattheus de Layens en aan de functie van het gebouw. Een citaat uit een studie van Alfonsine Maeschalck en Jos Viaene is daaromtrent verhelderend: 'Het nieuwe stadhuis was geen kerk, maar een burgerlijk gebouw waarin de wet centraal moest staan. Vanouds werd er recht gemaakt en recht gesproken, zij het niet ingevolge een door het volk maar door God gegeven rechtsmacht. Daarom kreeg het [beelden]scenario als leidmotief voorbeelden van de door God verleende rechtsmacht mee. De bron is uiteraard de bijbel geworden, waaruit de scènes werden opgediept die van deze macht getuigen. Het Oude Testament bevat een schat aan zonde- en strafverhalen, die mits enige verbeelding kunnen dienen als typologische voorafspiegelingen van gelijkaardige gebeurtenissen in het Nieuwe Testament. Nu zijn er heel wat oudtestamentische schuld-en-boete-scènes over de pijlers van de stadhuisgevels uitgezaaid, vooral tussen de vensters van de twee onderste niveaus. Daar toont de linkersokkel steeds een of andere zonde, terwijl op de rechtersokkel stevast de bijhorende goddelijke straf volgt. [...] Sommige lijken te verwijzen naar de gekende tegenstelling tussen de straffende God van de joden en de barmhartige genade-verleende God van de christenen.'¹⁰

c

Kraagsteen (oostgevel):
De valse profeet wordt in de afgrond gegooid.
 a. huidige kraagsteen;
 b. ontwerp-tekening van Bernard Van Gobbelschroy voor het boek *Louvain monumental* (Leuven, 1860) van Edward Van Even (Leuven, privé-verzameling);
 c. tekening van Adolphe Everaerts (1872).

a. Prospectus van 1849 in verband met het beeldenproject voor het stadhuis.
b. Titelblad van een toelichting bij de plaatsing van een borstbeeld van Willem I in het stadhuis (stadsarchief Leuven).

De meeste kraagstenen werden in de negentiende en twintigste eeuw vernieuwd. Sommige oorspronkelijke, uit de muren gezaagde en vaak verweerde stukken worden bewaard op de stadhuiszolder. Daar bevinden zich ook de gipsen afgietsels die er tijdens de eerste restauratie (1825-1841) van werden gemaakt.

DE GEVELBEEDEN

Fascinerend en zonder twijfel het meest in het oog springende onderdeel van de geveldecoratie zijn de 149 beelden.¹¹ Opvallend is de niet-versierde hoektoren aan de oostgevel (kant politiekantoor).¹² Die gevel vertoont, wanneer men hem vanuit de Eikstraat bekijkt, een lichte asymmetrie, te wijten aan het feit dat hij – als diensttoren voor beide vleugels van het complex – breder is dan de andere hoektorens.

Aangezien de smeedijzeren haken waaraan de beelden moesten worden vastgehecht al van meet af aan in de gevels waren aangebracht, moet er ook een beeldenprogramma hebben bestaan, zoals te Brugge. Vermoedelijk werd het massale plan om financiële redenen uitgesteld en kwam er van uitstel afstel. Het beeldenplan werd pas na 1849 verwezenlijkt. Dat van Brussel, met 290 beelden, stamt eveneens uit het midden van de negentiende eeuw.¹³

De eerste aanzet om de nissen op te vullen dateert van 1840. Hij werd gelanceerd door de overheid (Minister van Binnenlandse Zaken en de gouverneur van de provincie Brabant) die vanaf 1836 de eerste restauratiecampagne subsidieerde. Aanvankelijk stond men te Leuven huiverig tegenover het voorstel. Al eeuwen lang waren de Leuvenaars vertrouwd met de lege gevels van hun stadhuis. Menigeen vroeg zich af of het wel verantwoord was een vijftiende-eeuws monument vol te proppen met negentiende-eeuwse beelden. Een psychologische drempel moest worden overschreden.

De doorbraak kwam in 1841: koning Leopold I bekrachtigde de toezegging van een subsidie van 3.000 fr. om er de productie van de stadhuisbeelden mee te bekostigen. Het koninklijke gebaar kon moeilijk genegeerd worden. Na lang aarzelen werd het officiële rapport over het beeldenplan uiteindelijk zes jaar later door de Leuvense gemeenteraad goedgekeurd. Er volgde een prijsvraag (1849). In de onderste rij nissen van de voorgevel zouden, bij wijze van proef, 18 beelden worden opgesteld, waaronder de reeds geciteerde Mattheus de Layens, paus Martinus v en de achttiende-eeuwse universiteitsprofessor Henricus Josephus Rega.

Alleen beeldhouwers geboren of wonende te Leuven kwamen voor een opdracht in aanmerking. De procedure was streng. De uit te beelden personages moesten harmoniëren met de stijl van het gebouw en hun klederdracht moest overeenstemmen met de periode waarin ze hadden geleefd. Fantasie was dus uit den boze. Beeldhouwers die zich geroepen voelden, moesten eerst een plaasteren model aanbieden. Dat werd in een nis geplaatst en door een jury beoordeeld. Na goedkeuring werd dat model op ware grootte in steen gekapt. Die steen werd door de stad Leuven geleverd en kwam uit Rochefort in Frankrijk. Hij was duurzamer dan de steen die men tot dusver had gebruikt

bij de restauratie van de sculpturen. De prijs voor één beeld mocht niet meer dan 500 (later 600) fr. bedragen. Beeldhouwers van wie het werk om technische en/of esthetische redenen was geweigerd, kregen – weliswaar voor eigen rekening – een tweede kans.

Stapvoets geraakten de gevelnissen gevuld met, zoals het plan van 1849 bepaalde: *'des personnages ayant illustré Louvain, en rappelant en même temps les principales institutions de la commune dans les siècles passés'*.

In 1852 waren er 15 van de 18 beelden in de onderste rij van de gelijkvloerse verdieping gereed; in 1858 volgde in de rij daarboven een nieuwe serie van 18 beelden. Pittig detail: in februari 1852 bezocht de beroemde Franse schrijver Victor Hugo (1802-1885) Leuven en geraakte zodanig in de ban van het monument, dat hij aan de toenmalige burgemeester Charles de Luesemans schreef: *'Meublez les niches [...] un édifice communal ou religieux dont les niches statuaires sont vides, est un livre dont les pages sont blanches. Mettre une statue, c'est tracer une lettre. C'est avec ces lettres là que l'histoire s'écrit.'*

Met stadsarchivaris Edward Van Even (1821-1905) en zijn collega rijksarchivaris Charles Piot (1812-1899) werd het hele beeldenscenario nog preciezer uitgewerkt en nauwgezet op de voet gevolgd. Ze schreven allebei een voortreffelijke geschiedenis van hun geboortestad¹⁴ en leverden een uitgebreide historische documentatie, waaronder biografieën en afbeeldingen (tekeningen, schilderijen en portretten), omtrent de nog uit te beelden figuren.

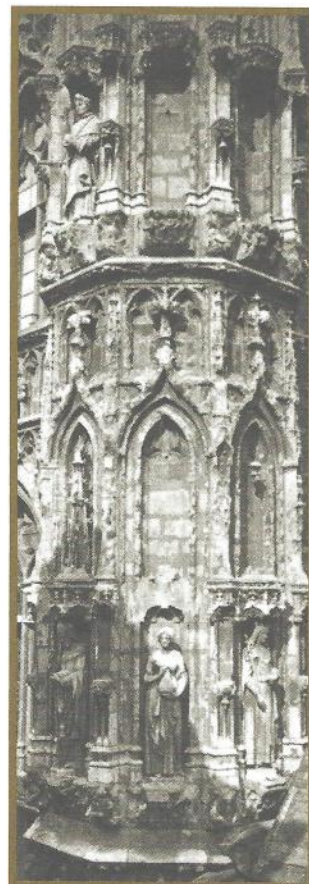
De onderste twee rijen van de gelijkvloerse verdieping werden vervuld met lokale personages die zich verdienstelijk hadden gemaakt in het politieke, universitaire, artistieke en sociale milieu.

De derde rij op de eerste verdieping huisvestte de patroonheiligen van vier parochiekerken – Sint-Pieter stond al afgebeeld op de makelaar van de linker toegangsdeur en de nis boven de deur –, van de rederijderskamers en gilden, alsook de belangrijkste stadsfuncties (twee burgemeesters, twee gezworenen, een schepen, een deken) en de stamvaders van de zeven Leuvense geslachten. De middeleeuwse volksheilige *Fiere Margriet*¹⁵ kreeg een plaats aan de westkant. Ze wordt geëscorteerd door Sint-Albertus van Leuven en Arnulf van Karinthië die Leuven in 891 (even) van het Noormannengeweld had bevrijd, met naast deze laatste de zestiende-eeuwse anatoom Andreas Vesalius. Van logica gesproken.

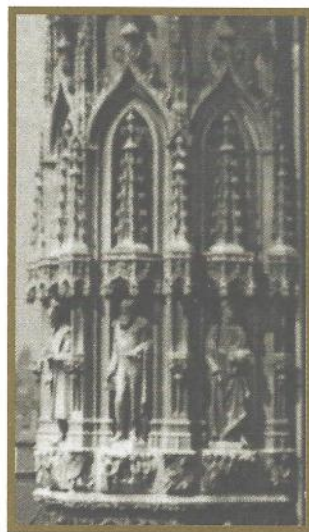
De vierde en bovenste rij, onder de balustrade, wordt helemaal ingenomen door vorsten die over Leuven, het hertogdom Brabant en de 'Zuidelijke Nederlanden' hebben geregeerd. Die rij start in de oostgevel met Lambert I met de Baard, de eerste met naam bekende graaf van Leuven, en zou, althans volgens het plan, eindigen in de westgevel met koning Leopold I.

DE NIEUWE BEELDEN

In 1875 kreeg Gerard Vander Linden (1830-1911) de opdracht de beelden van Willem I en Leopold I te maken. Vander Linden was docent beeldhouwkunst aan de Academie voor Schone Kunsten te Leuven, waarvan hij later directeur werd.

a

b

De zuidelijke toren in de Naamsestraat vóór en na de tweede restauratie (1895-1913):
a. *Fiere Margriet* geflankeerd door Sint-Albertus van Leuven en Arnulf van Karinthië, bovenaan Napoleon met naast hem drie lege nissen;
b. Guy Morillon, koning Leopold II en Napoleon broederlijk naast elkaar (stadsarchief Leuven).

a

b

De beelden van Jan van Rillaer (a) en Guy Morillon (b).

Willem I was verschillende malen op doorreis in de Dijlestad en kreeg in 1816 zelfs een borstbeeld in het stadhuis. Een jaar na de opstand (1830) werd, begin augustus 1831, zijn leger te Leuven tot de aftocht gedwongen. Dat feit staat bekend als de *Tiendaagse veldtocht* (2-12 augustus) die met de *Vrede van Pellenberg* werd beëindigd. Leopold I hield op zaterdag 30 juli 1831, negen dagen na zijn troonsbestijging, zijn Blijde Inkomst te Leuven. Half september 1852 werd hij opnieuw uitbundig in Leuven onthaald.

De beelden van de twee koningen zouden in de westgevel worden geplaatst. Aan die kant prijken de laatste vier vorsten van de Oostenrijkse Nederlanden: Maria-Theresia (1740-1780), haar zonen Jozef II (1780-1790) en Leopold II (1790-1792) en de oudste zoon van deze laatste, Frans II (1792-1795). Normaliter volgden daarop – politiek-correct afgewerkt – Napoleon (keizer: 1804-1814), Willem I (1815-1830) en Leopold I (1831-1865). Tekeningen van de gevelbeelden die in 1872 werden uitgegeven, zijn daarvan het bewijs.

Maar de door Vander Linden voorgestelde maquettes kregen van de jury een onvoldoende. Hij mocht zijn werk overdoen en moest zich inspireren op een portret van Willem I dat in het stadhuis van Brussel hing, en op het standbeeld van Leopold I dat op de Congreskolom staat. Wellicht gekrenkt door het negatieve verslag van de jury zegde Vander Linden eind 1875 zijn verdere medewerking op. Andere beeldhouwers werden gecontacteerd, zonder resultaat.

In 1903 werd, op voorstel van de toenmalige meester-beeldhouwers Benoît Van Uytvanck en François Vermeylen, aan de vorstengalerij Leopold II, sinds 1865 de tweede koning der Belgen, toegevoegd en de resterende nissen werden ingevuld met de zestiende-eeuwse Leuvense stadsschilder Jan van Rillaer de Oude en de humanist Guy Morillon, secretaris van keizer Karel. Een gelijkaardige anomalie pleegde men in de weststorens. Daar kregen de apostelen het gezelschap van de vroeg zestiende-eeuwse bouwmeester Alart Duhamel en van de veertiende-eeuwse Leuvense muntmeester Niklaas Chavre.

De manier waarop die ingreep gebeurde, ontlokte bij Edward Van Even een scherpe reactie aan het adres van het stadsbestuur. Er was geen rekening meer gehouden met zijn historisch plan dat onder meer ook lege nissen bevatte om toekomstige Belgische koningen te plaatsen. Zijn opmerkingen mochten evenwel niet baten. Gevels én torens moesten zo vlug mogelijk worden ingevuld gezien het officieel bezoek op 8 mei 1904 van het kroonprinselijk echtpaar Albert en Elisabeth. Daarvan getuigt de gedenksteen in de hoektoren aan de kant van de Grote Markt en de Naamsestraat.

Maar er is meer. Precies tijdens die tweede restauratiecampagne (1895-1913) werden de laatste vier beelden in de westgevel, beginnende met Napoleon, ondoordacht van plaats verwisseld. Van Rillaer en Morillon werden de politieke afstammelingen van de Oostenrijker Frans II. Daarna kwam koning Leopold II met de Franse keizer Napoleon als *eerste* opvolger!¹⁶

In dit feestjaar wordt deze historische vergissing ten dele gecorrigeerd. Napoleon behoudt namelijk, om louter technische redenen, zijn huidige positie. Van Rillaer en Morillon moeten nu wijken voor respectievelijk Willem I en Leopold I, zodat aan beide koningen wordt gegeven wat hun toekomt: een *versteende herinnering*.

Met dank aan: Marika Ceunen, Evert Cockx, Pierre De Craan, Jef De Roeck, Eric Dewaersegger, Steven Dusoleil, Maria Gilleir, Alfonsine Maesschalck, Geert Robberechts, Jan Roegiers, Jos Stroobants, Veronique Vandekerchove, Piet Veldeman en Jos Viaene.

Noten

1 A. Maesschalck en J. Viaene, 'Het stadhuis van Leuven', in *Arca Lovaniensis*, 6 (1977), pp. 7 - 255.

A. Everaerts, *Monographie de l'Hôtel-de-Ville de Louvain*, Leuven, 1872 - heruitgave door de Vrienden van de Stedelijke Musea, Leuven, 1979.

A. Maesschalck en J. Viaene, 'De neogotische beelden van het stadhuis te Leuven, schepping van de 19de-eeuwse restauratiedrang', in *Monumenten en Landschappen*, 1 (1982), nr. 4, pp. 38-49. Een herwerkte versie verscheen in *Het Leuven stadhuis Beeld-schoon* (deel 1, 1999), pp. 3-20.

M. Heirman, J. Staes en L. Oosterlinck, *Het stadhuis van Leuven*, Leuven - Tielt, 1997.

M. Smeyers en R. Van Dooren (red.), *Het Leuvense stadhuis. Pronkjuweel van de Brabantse gotiek*, Leuven, 1998 (tentoonstellingscatalogus).

M. Gilleir, G. Huybens en P. Reekmans (red.), *Een Leuvense bijbel in steen - De kraagstenen van het Leuvense stadhuis. Jaarboek van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven en Omgeving*, 37 (1998).

A. Maesschalck, J. Viaene en B. Viaene, *De bouw van het stadhuis te Leuven in de 15e eeuw. Een ooggetuigenverslag*. Bouwrekeningen van het stadhuis gepubliceerd op dubbel-cd SJS1 en SJS2, Leuven, 1999.

M. Gilleir, G. Huybens en P. Reekmans (red.), *Het Leuven stadhuis Beeld-schoon*. Deel 1 - de beelden van de gevels. *Jaarboek van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven en Omgeving*, 38 (1999). Dit deel bevat het kortverhaal *Waarom het Leuvense stadhuis zo lang zonder beelden bleef* van de Leuvense schrijver Jos Smeyers - heruitgave, met tekeningen van Leo Fabri, uitgeverij P, Leuven, 2000.

M. Gilleir, G. Huybens en P. Reekmans (red.), *Het Leuven stadhuis Beeld-schoon*. Deel 2 - de beelden van de torens. *Jaarboek van de Geschied- en Oudheidkundige Kring voor Leuven en Omgeving*, 39 (2000).

A. Maesschalck en J. Viaene, 'Het stadhuis. Ontstaansgeschiedenis. Bouwverhaal' en V. Vandekerchove, 'Het stadhuis. Meublez les niches!', in *Brabantse bouwmeesters. Het verhaal van de gotiek in Leuven*, Leuven, 2004, pp. 8-16 en 17-22.

2 R. Van Uytven e.a. (red.), *Geschiedenis van Brabant van hertogdom tot heden*, Zwolle - Leuven, 2005.

3 A. Maesschalck en J. Viaene, *Het stadhuis van Brussel*, Kessel-Lo, 1960.

4 A. Maesschalck en J. Viaene, *De genese van de gotische Sint- Pieterskerk te Leuven*, SALSA! - cahier 1, Leuven, 2005.

5 De voorgevel van het stadhuis is 36,70 meter breed. De oostgevel meet 15,05 meter, de westgevel 15,30 meter. De hoogte tot aan de balustrade is ongeveer 26 meter, tot aan de windwijzer van de middelste toren ongeveer 4 meter. De smeedijzeren windwijzers van de zijtorens in de oostgevel dragen het jaartal 1903 en 1909 in hun vaantje, die van de westgevel 1895 en 1903.

6 De 87 torenbeelden zijn verspreid over de twee middentorens met elk 14 beelden en de vier zijtorens, waarvan de oostgevel er 29 (1 x 14 en 1 x 15) telt, en de westgevel 30 (2 x 15). De reeks start aan de oostkant. Vooreerst verschijnen er 29 koningen van Juda - de Boom van Jesse -, alle leden uit de stamboom van Jezus volgens het evangelie van Mattheus. Daarop volgen de vier grote en de twaalf kleine profeten en twaalf niet-geïdentificeerde

personages. Aan de westkant duiken de twaalf apostelen en Paulus op. Jezus en Maria komen tweemaal voor en doen hier dus aan permanente bilocatie. Ook Jozef is van de partij. Eén nis aan de oostkant, alleen zichtbaar vanuit het Vrijthof, staat leeg. Zij is ingewerkt op een plaats waar de trap van de middelste toren uitkomt in de onderste en derhalve geen comfortabele ruimte biedt voor een beeld.

7 De 46 dakkapellen zijn over vier bovenstaande rijen verdeeld: een van 12, twee van 11, een van 12.

8 Van de 46 spitsboogramen, 28 in de voorgevel en 2 x 9 in de zijgevels, zijn er drie dichtgemetseld in de oostgevel, waar aanvankelijk een open haard voorzien was.

9 De 121 gehistoriseerde kraagstenen, 54 in de voorgevel (3 x 18), 24 in de zijgevels (2 x 12) en 43 in drie hoektorens (2 x 15 en 1 x 13), stellen 87 taferelen voor die ontleend zijn aan het Oude Testament, en 34 - en de meeste daarvan prijken in de westgevel - aan het Nieuwe Testament. Alleen de beelden van O.-L.-Vrouw en Sint-Pieter boven de toegangsdeuren en de 26 beelden van de tweede rij boven de gelijkvloerse verdieping hebben geen kraagstenen. De 52 banderoldragers zijn verdeeld over drie torens (2 x 18 en 1 x 16).

10 A. Maesschalck en J. Viaene, 'Het belang van de hoed van de rechter, in een tijd waarin God hem nog verleende. Een interludium'. Detailstudie over de symboliek van de eerste negen gehistoriseerde kraagstenen, in D. Simoens e.a. (red.), *Sociale zekerheden in vraagvorm* (Liber amicorum Jef Van Langendonck), Antwerpen-Oxford, 2005, pp. 569-591.

11 De 149 gevelbeelden zijn als volgt opgesteld: 74 in de voorgevel, inbegrepen de kleine beelden van O.-L.-Vrouw en Sint-Pieter boven de toegangsdeur, en verdeeld over vier geledingen (1 x 20 en 3 x 18), 32 in de zijgevels (2 x 16) eveneens verdeeld over vier geledingen, 43 in drie hoektorens (2 x 15 en 1 x 13) verdeeld over drie geledingen. Zij stellen 133 mannen en 16 vrouwen (heiligen inbegrepen) voor. Daarvan zijn er veertig 'regeerders', waarvan vier met hun echtgenote; eenentwintig heiligen; veertien plaatselijke politici en hun ambt; zeven kunstschilders, 7 patriciërs, 7 rechtsgeleerden en 7 sociale weldoeners; zes historici; vier architecten, 4 drukkers-uitgevers, 4 humanisten en 4 theologen; drie anatomen en 3 apostelen; twee beeldsnijders, 2 geestelijken, 2 O.-L.-Vrouwvoorstellingen, 2 pausen en 2 wiskundigen; maar één aardrijkskundige, arts, canonist, dichter, diplomaat, engel, musicus en taalgeleerde. De universiteit is vertegenwoordigd door 27 professoren.

12 Deze traptoren, waarin zich nu de lift bevindt, werd tijdens de eerste bouwcampagne samen met het sobere *Achterste huis* opgetrokken. Daardoor is hij tot aan de kroonlijst niet versierd.

13 M. Goedee, *De standbeelden van het Brusselse stadhuis*, Brussel, 1985; V. Heymans (red.), *De Schildwachten van de Geschiedenis. Het beeldhouwwerk van de gevels van het Stadhuis van Brussel*, Brussel, 2000.

Het stadhuis van Brussel heeft 34 figuren gemeenschappelijk met die van Leuven: 27 vorsten beginnende met Lambert I met de Baard, eerste graaf van Leuven, tot Margareta van Oostenrijk, regentes van de Nederlanden. Daarnaast zijn er nog Sint-Albertus van Leuven, Arnulf van Karinthië, Andreas Vesalius en drie patroonheiligen. Geen enkele vertegenwoordiger van het Spaans-Oostenrijkse huis van Habsburg noch van het Nederlandse of Belgische koningshuis!

14 E. Van Even, *Louvain dans le Passé et dans le Présent*, Leuven, 1895 - G. Huybens (red.), heruitgave in twee delen, Leuven, 2001 (stadhuis, pp. 257-283); Ch. Piot, *Histoire de Louvain depuis son origine jusqu'aujourd'hui*, Leuven, 1839 (stadhuis, pp. 227-234).

15 M. Smeyers en G. Huybens, *Fiere Margriet van Leuven. Een uwenoud - Springlevend*, Leuven, 2002.

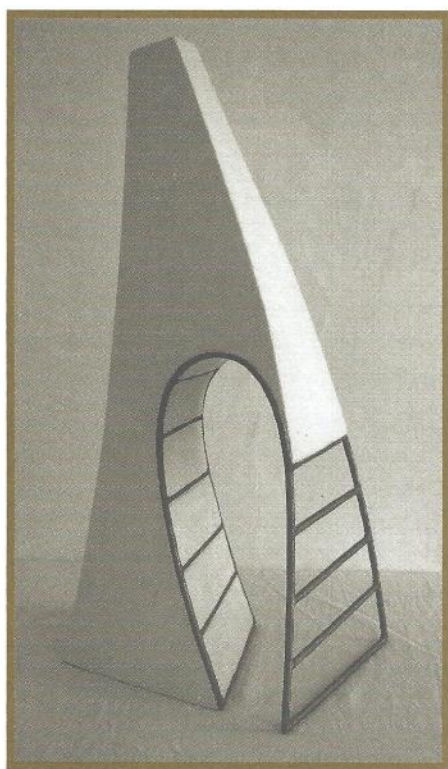
16 Hoe deze bizarre historische kronkel is ontsnapt aan het kritische oog van specialisten van de dienst Monumenten en Landschappen, die de derde restauratie (1972-1982) vakkundig op de voet hebben gevolgd, blijft een raadsel.

Ann Dieltjens (Schoten, 1967) studeerde af in 1989 als laureate van het atelier Beeldhouwkunst in Sint-Lukas Brussel. Ze stelt tentoon, werkt in opdracht en geeft les aan de Academie voor Beeldende Kunst in Leuven. Ze woont en werkt in Leuven, Naamsestraat 88, waar haar werk permanent te bezichtigen is.

Haar beeldhouwwerk is abstract, met gips en ijzer als belangrijkste materialen, wit-zwart uitgewerkt. In eenvoudige sculpturen zoekt ze naar een fusie tussen enerzijds architecturale vormen en anderzijds gepolijste organische elementen. Hoewel het werk intimistisch is van karakter is zelfs bij de kleine werken het verlangen naar monumentaliteit steeds aanwezig.

Aan Ann Dieltjens werd van stadswege gevraagd de twee nieuwe beelden voor het Leuvense stadhuis te ontwerpen. Het aanvaarden van opdrachten is bij vele kunstenaars een omstreden zaak omdat ze daar hun persoonlijke vrijheid mee zouden verliezen. Samen met haar partner Antoon Verbeeck, die kunstschilder is, hebben ze altijd ook opdrachten aanvaard die niet in de lijn lagen van hun persoonlijk beeldend werk, en de twee gewoon strikt gescheiden gehouden. Opdrachten, soms meer gericht op schilderkunst, zoals muurschilderingen, en restauraties, of op sculptuur, zoals deze opdracht. Door hun samenwerking hebben ze een grote technische bagage en snelheid van werken ontwikkeld. Ann Dieltjens: 'Ik kan ervan genieten om de technieken van de klassieke opleiding nog eens toe te passen, het blijft altijd een uitdaging.'

De techniek die in deze sculpturen gebruikt werd is de klassieke mouleertechniek. Het beeld werd eerst opgebouwd uit klei, rondom een ijzeren geraamte om uitzakken te voorkomen. De klei moest goed vochtig gehouden worden gedurende het volledige werkproces. Van het kleien origineel werd een gipsen mal gemaakt, de klei werd uit de mal gehaald, de mal werd ingevuld en opnieuw ingelegd met gips, gaas en een ijzeren wapening. De mal werd verwijderd. In dit geval een breekmal, en dus maar een keer bruikbaar. Deze techniek werd ook destijds toegepast. De gipsen originelen dienden als voorbeeld voor de steenkapper.

Na het demouleren kregen de beelden nog een behandeling tegen vocht en een patine.

Willem I

Leopold I

Programma

- Woe. 01/02/06** *Nederland-België: The Lunatics & Fluffy Suicide Bunnies*
Schouwburg (20.30 uur)
- Do. 02/02/06** *O dierbaar België*
Plaatsing van twee nieuwe beelden in de stadhuisgevel (17 uur)
Concert door het Vlaams Radio Orkest
Met werken van Charles de Bériot, Arthur De Greef en Albert Delvaux,
Schouwburg (19 uur)
Opening tentoonstelling 'De Broedertwist. België en Nederland en de erfenis van 1830 en 1831'
Museum Vander Kelen-Mertens (20.30 uur)
- Do. 16 - za. 18 /02/06** *Kulturama*
Verschillende locaties
- Zo. 23/04/06** *Erfgoeddag*
Verschillende locaties
- Za. 13/05/06** *Chromolithe*
Stadhuis Leuven
- Di. 02 - di. 06/06/06** *Week van de amateurkunsten*
Verschillende locaties
- Vr. 21/07/06** *Nationale feestdag*
Belevenissen verschillende locaties
- Vr. 08/09/06** *De Chappetelegraaf*
Communicatieproject tussen Leuven - Holsbeek - Lubbeek -
Bierbeek - Herent
- Vr. 08/09/06** *Creatie van een oratorium*
van Jeroen D'Hoe en Saskia De Coster
Sint-Pieterskerk (20.00 uur)

Informatie en reserveringen:

In & Uit, Naamsestraat 1, 3000 Leuven (016/20 30 20).

